

דין הפצים שנשכחו בבית הכנסת ובמקומות ציבוריים

הרב יונתן סרור

א. מבוא

ב. דין החפצים שנשכחו עד כה

ג. דין החפצים שיישכחו בעתיד

א. מבוא

בבתי כנסת רבים מצוי הדבר שנשכחים בשטחם חפצים רבים. האם צריך לאסוף ולשמור את כל האבידות במחסן בית הכנסת או שאפשר לאחר זמן מסוים למכור או להפקיר אותן? אפשרות זו יכולה להקל על בתי הכנסת מפני שעלולה להצטבר כמות גדולה של אבידות ללא דורש.

כמו כן, יש לברר אם די בתליית שלט מעין זה: "הנהלת בית הכנסת מודיעה בזאת, שכל מי ששכח או איבד חפץ כל שהוא, אם לא יבוא לדרוש את שלו עד תום חודש מעכשיו, אנו רואים בזאת נתינת רשות מפורשת לגבאי בית הכנסת למסור את חפציו לצדקה, ולא יוכל מאן דהו לבוא עוד בטענות לוועד בית הכנסת. ראו הוזהרתם!".

לכאורה, אחרי שהמתפללים יראו את השלט, אם בכל זאת לא יבואו לדרוש את שלהם, זהו סימן שהם מתייאשים מחפציהם, מוחלים על רכושם ומפקירים אותו. ממילא, לא תהיה בעיה למוסרו.

הדיון בנושא זה מתחלק לשניים: דיון אחד נוגע לחפצים שנאספו עד כה – אם ניתן למוסרם לצדקה. דיון אחר נוגע לחפצים שיישכחו בעתיד.

ב. דין החפצים שנשכחו עד כה

ראשית כול, הודעת הנהלת בית הכנסת אינה מועילה בכהוא זה להוציא ולהפקיר את הרכוש האבוד של באי בית הכנסת. כלומר, אפילו כתיבת הודעה מפורשת שבתום שלושים יום הרכוש יופקר, היא חסרת תוקף מפני שהנהלת בית הכנסת איננה הבעלים של הרכוש, אלא רק 'שומר אבידה' עבור בעליה.

מהרגע שהמוצא הרים – או במקרה של בית הכנסת, שחצר בית הכנסת זכתה בחפצים – לפני ייאוש הבעלים, הרי שהמוצא הופך להיות השומר של הבעלים עד שזה יבוא לתבוע את שלו. ממילא, אין המוצא יכול לקחת את החפץ לעצמו, או אפילו להוציאו מתחת ידו ולהפקירו, מפני שאין זה שלו, אלא רק מופקד בידו עד שיבואו הבעלים לתבוע את ממונם. ואם המוצא יעשה זאת, הרי שגזל את הבעלים.

אם כן, בנידון דידן, גם אם לבסוף הבעלים יתיאשו, כגון שיזכרו שאבד החפץ שלהם, אבל לא ידעו היכן הוא נמצא ומתוך כך יתיאשו ממנו, הדבר כבר לא יעזור. כאמור, ברגע שהמוצא הופך להיות השומר של הבעלים על החפץ, אין לו עוד אפשרות לקנותו לעצמו, מפני שקיימא לן להלכה כאב"י, שייאוש שלא מדעת לא הוי ייאוש.

אם כן, לכאורה הדין צריך להיות כדברי הגמרא: "יהיה מונח עד שיבוא אליהו".⁷⁷

נוסף על כך, ייתכן כפי שנראה בהמשך, שהבעלים אינם מודעים שהחפץ אבד, מפני שמבחינתם הוא מונח במקום שמור (כדין המניח חפץ מאחורי הגדר, שאסור למוצא לקחתו).⁷⁸

על כן, אסור לגבאי בית הכנסת להוציא את החפצים מבית הכנסת.

אולם ישנה סוגיה אחרת שבגינה ניתן יהיה לעשות זאת.

כך מובא בגמרא⁷⁹ בשם שמואל:

המוצא תפילין בשוק, ואינו מוצא את בעליו, שם את דמיו ומניחם.

כלומר, במקרה שאדם מוצא חפץ ברשות הרבים ורוצה להשתמש בו עד שיגיעו בעליו, ניתן לשום את ערכו של החפץ, אפילו על ידי המוצא עצמו (ואין חוששים שמא ישום אותו בפחות משוויו מפני שנוגע בדבר). בכך יהפוך חיוב השבת האבדה

⁷⁷ בבא מציעא כט ע"ב.

⁷⁸ ראה שולחן ערוך חושן משפט סימן רס סעיפים ט-י.

⁷⁹ בבא מציעא כט ע"ב.

לחוב כספי שמוטל על המוצא לשלמו לבעלים במקרה שיבואו לדרוש את שלהם. וכך נפסק בשולחן ערוך:⁸⁰

מצא תפילין, שם דמיהן ומניחן עליו מיד, אם ירצה, שדבר מצוי הוא לקנות בכל שעה. על פי האמור הורו כמה מגדולי האחרונים,⁸¹ שאם מדובר בחפץ המצוי לרוב בחנויות (כרוב החפצים היום) אפשר לרשום את שווי ואת סימניו ולאחר מכן להשתמש בו. אם כן, בנידון דידן גבאי בית הכנסת יכולים לשום כל אחד מהפריטים שאבדו בבית הכנסת, לצלם אותו ולשמור את התמונה במחשב יחד עם ציון שווי. כך אם יבוא הבעלים ביום מן הימים לתבוע את אבידתו, יוכלו הגבאים למצוא את הפריטים בסיוע התמונה, ולשלם לבעלים את שווי החפץ.

בכך, ניתן להוציא את החפץ מרשות הבעלים, מפני שמן הסתם, חפצים שנשכחו בבית הכנסת הם "דבר מצוי לקנות בכל שעה", וגם למנוע גזל על ידי תשלום בשעת הצורך.

לאחר כל זה, ניתן למסור את החפצים לצדקה.

ג. דין החפצים שיישכחו בעתיד

האם הודעה מעין זו שניסחנו לעיל תועיל לאבידות שיישכחו בעתיד?

לפני שנענה על שאלה זו, נקדים הקדמה בסיסית בהלכות חושן משפט. בכל שאלות של טוען ונטען, הבעיות מתעוררות מפני שהדברים לא היו מפורשים. ברוב המקרים, נוצרת התקשרות בין האנשים באופן סתמי, ללא כתיבת שטר או קניין, והדבר יוצר אי הבנות, שבגינן עולות טענות שהן אמנם מוצדקות, אבל לא תמיד קבילות הלכתית. לכן, כדי להימנע מפרשנות לא רצויה, כדאי תמיד להעלות דברים על הכתב.

בנידוננו, כאשר גבאי בית הכנסת מודיעים במפורש באמצעות מודעה שכל מי שישכח את חפציו במתחם בית הכנסת למשך יותר משלושים יום, ניתן לומר שקורא המודעה שאיבד ולא חזר לחפש את אבידתו תוך שלושים יום, נתן רשות מפורשת לוועד לעשות באבידה כרצונם.

⁸⁰ חושן משפט סימן רסז סעיף כא.

⁸¹ ערוך השולחן חושן משפט סימן רסז סעיף יד; איגרות משה, קונטרס דיני ומצוות השבת אבידה.

מסקנה: כתיבת מודעה ציבורית מועילה לדברים שיישכחו בבית הכנסת. יש לנסח את המודעה באופן הזה: "כל המניח או השוכח מעכשיו חפץ כלשהו במתחם בית הכנסת ולא יבוא לתובעו תוך שלושים יום, הרי שבקריאת מודעה זו הוא נותן לנו רשות למסור את חפציו לצדקה".